

زندگی و کارواندیشم روزگار

پوربہنا

تألیف

استاد کرامت علی

بہ اہتمام

عبدالکریم حیدر بڑہ دار

مطبعہ اسلامیہ

فهرست نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

نقیسی، سعید، ۱۲۷۴ - ۱۳۴۵. زندگی و کار و اندیشه و روزگار پورسینا / تألیف سعید نقیسی؛ به اهتمام عبدالکریم جریزه‌دار. -- تهران: اساطیر، ۱۳۸۴. ۴۷۲ ص. (انتشارات اساطیر ۴۱۴)	ISBN 964-331-288-7
فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا. کتابنامه به صورت زیرنویس. نمایه.	
۱. ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰ - ۴۲۸ ق. -- نقد و تفسیر. الف. جریزه‌دار، عبدالکریم، گردآورنده. ب. عنوان.	
۱۸۹/۱ BBR ۵۶۹ / ن ۷ ز ۹	
۱۳۸۴	کتابخانه ملی ایران
۵۶۷۲-۸۴م	

آمارات سام

زندگی و کار و اندیشه و روزگار پورسینا
تألیف: استاد سعید نقیسی
به اهتمام: عبدالکریم جریزه‌دار
چاپ اول: ۱۳۸۴
حروفچینی: نصیری
لیتوگرافی و چاپ: دیبا
تیراژ: ۲۲۰۰ نسخه
شابک: ۹۶۴-۳۳۱-۲۸۸-۷
حق چاپ محفوظ است.

نشانی: میدان فردوسی، اول ایرانشهر، ساختمان ۱۰
تلفن: ۸۳۰۰۱۴۸، ۸۸۲۱۴۷۳، ۸۳۰۱۹۸۵

فهرست مطالب

□ سخن ناشر.....	۷
چند سطر مقدمه	۹
۱. احوال ابن سینا.....	۱۱
۲. مقام ابن سینا در جهان	۱۷
۳. مؤلفات ابن سینا	۲۱
۴. آثار فارسی ابن سینا	۶۵
۵. تُرک بودن یا تُرک شدن ابن سینا	۹۲
۶. معالجات ابن سینا	۹۶
۷. ترجمهٔ حال ابن سینا چنانکه خود نوشته است	۱۰۴
۸. تکملهٔ ابو عبید گوزگانی	۱۰۹
۹. مردان سیاسی که با ابن سینا مربوط بوده‌اند	۱۱۷
۱. نوح بن منصور	۱۱۷
۲. علی بن مأمون	۱۲۱
۳. قابوس بن وشمگیر	۱۲۴
۴. سیده خاتون و مجدالدوله	۱۲۵
۵. شمس‌الدوله	۱۲۸
۶. بدر بن حسنیوه و فرزندانش	۱۳۱
۷. عناز	۱۳۸
۸. علاءالدوله	۱۴۰
۹. تاج‌الملک	۱۵۳
□ قلعهٔ فردجان	۱۵۳
شقان	۱۵۴
سمینقان	۱۵۴
۱۰. اوضاع سیاسی و اجتماعی و اقتصادی زمان ابن سینا	۱۵۶
۱۱. شاگردان ابن سینا و کسانی که با او رابطهٔ علمی داشته‌اند	۱۹۷
۱. ابو عبید عبدالواحد بن محمد فقیه گوزگانی	۱۹۷
۲. ابو منصور حسین بن محمد بن عمر زیله اصفهانی	۱۹۸
۳. ابو محمد شیرازی	۱۹۹
۴. فقیه ابو عبدالله محمد بن عبدالله بن محمد معصومی	۱۹۹

۵. کیارثیس ابوالحسن بهمنیار ۲۰۰
۶. شرف الزمان سیدامام ابو عبدالله محمد بن علی بن یوسف ایلاقی ۲۰۰
۷. ابوالقاسم عبدالرحمن بن علی بن احمد بن ابی صادق طیب نیشابوری ۲۰۱
۸. خواجه امام غیاث الدین ابو حفص عمر بن ابراهیم خیام ۲۰۱
۹. ابوسعید ابوالخیر ۲۰۳
۱۰. ابوالریحان بیرونی ۲۰۷
۱۱. ابوعلی مسکویه ۲۰۷
۱۲. ابوالحسین سهلی ۲۰۹
۱۳. ابوالفرج بن طیب ۲۱۰
۱۴. ابوسهل مسیحی ۲۱۳
۱۵. ابوالخیر خمار ۲۱۴
۱۶. ابونصر عراق ۲۱۶
۱۷. ابوالقاسم کرمانی ۲۱۶
۱۸. ابو عبدالله ناتلی ۲۱۷
۱۹. ابوبکر بزقی ۲۱۸
۲۰. ابومنصور قمری ۲۲۰
۲۱. ابوسعید همدانی ۲۲۰
۲۲. ابوسعید همدانی ۲۲۰
۲۳. ابن مندویه ۲۲۱
۲۴. ابومنصور جیایی ۲۲۴
۱۲. چند نکته که مورد اختلاف است ۲۲۶
۱. سینا ۲۲۶
۲. سوزاندن کتابهای ابن سینا ۲۲۸
۳. تاریخ ولادت و رحلت ابن سینا ۲۲۹
۴. قبر ابوعلی سینا ۲۳۸
۵. خرمیش، خرمتین، افشنه ۲۴۰
۶. ابن سینا برادری به نام علی نداشته است ۲۴۱
۷. رسائل اخوان الصفا و نویسندگان آن ۲۴۲
۸. تاریخ درگذشت ابن سینا ۲۴۳
۹. ابن سینا و سلطان محمود غزنوی ۲۴۳
۱۰. حسین بن علی میکال ۲۴۹

۱۱. دانش دوستی سلطان محمود ۲۵۰
۱۲. مذهب سلطان محمود ۲۵۱
۱۳. علی بن رستم ۲۵۶
۱۴. بوسعده آبی ۲۵۸
۱۵. کتاب سوزی سلطان محمود ۲۵۹
۱۶. کشتار مردم ری ۲۵۹
۱۷. حکایت‌های دیگر دربارهٔ ابن سینا ۲۶۵
۱۸. توقف ابن سینا در گرگان ۲۷۶
۱۹. ابن سینا در همدان ۲۷۷
۲۰. طبران، طبران، تیران ۲۸۱
۲۱. فرار از ری ۲۸۲
۲۲. غارت خانهٔ ابن سینا در اصفهان ۲۸۲
۲۳. سوختن کتابخانهٔ سامانیان ۲۸۳
۲۴. مرگ ابن سینا در صوان الحکمه ۲۸۳
۲۵. دربارهٔ جوانی و تحصیلات ابن سینا ۲۸۴
۲۶. درباره آثار ابن سینا ۲۸۵
۲۷. آرامگاه ابن سینا ۲۸۷
۲۸. درباره مجدالدوله ۲۹۱
۱۳. هزارهٔ ابن سینا ۲۹۳
۱۴. خوی و اندیشهٔ ابن سینا ۲۹۹
۱۵. ذکر ابن سینا در شعر فارسی ۳۲۵
۱۶. مآخذ در بارهٔ ابن سینا ۳۲۹
۱۷. تراجم ابن سینا در کتابهای چاپ نشده ۳۴۱
- هفت اقلیم ۳۴۱
- مُسْلِم السَّمَوَات ۳۴۳
- نزهة الارواح ۳۴۶
- جامع عباسی ۳۵۳
- مسالك و ممالك ۳۶۳
۱۸. خطبهٔ ابن سینا ۳۷۳
۱۹. ترجمهٔ عمر خیام ۳۷۶
- فهرستها ۳۸۵

سخن ناشر

استاد سعید نفیسی (۱۲۷۴-۱۳۴۵ ه. ش)، فرزانه مرد ادب ایران زمین که به راستی عاشق میهنش بود و عمر پربار خود را صرف هرچه بارورتر شدن فرهنگ و ادب ایرانی کرد، در واقع یکی از وارثان شایسته میراث عظیم و گرانقدر فرهنگی و ادبی گذشته این مرز و بوم و از بانیان استمرار و بقای آن در نسلهای آینده است.

او چهل سال تدریس کرد و پنجاه سال نوشت. به تحقیق و پژوهش و تألیف و ترجمه پرداخت. به اطراف و اکناف عالم سفر کرد. در دانشگاههای کشورهای مختلف جهان تدریس کرد. در سمینارها و کنگره‌های بی‌شمار شرکت جست. و به هر کجا که قدم گذاشت ایرانشناسی را رنگ و بویی تازه داد و از آن جا ارمغانهای فرهنگی با خود آورد که به غنای هرچه افزون‌تر و آشنایی هرچه بیشتر با میراث مکتوب نیاکامان انجامید.

کارنامه پربار و بار استاد به راستی شگفت‌انگیز است. بی‌تردید هیچ پژوهشگر ایرانی از حیث کثرت آثار و تنوع و گستردگی مطالب با او قابل قیاس نیست. دایره توجهات او آنقدر وسیع و متنوع و نوشته‌هایش آن چنان عمیق است که چندین کتاب باید نوشت تا بتوان فعالیت‌های همه جانبه او را چنان توصیف کرد که ارزش سهم عظیم او در پیشبرد ادب معاصر ایران آشکار شود.

بدون اغراق استاد تمامی توش و توان و استعداد خود را وقف خدمت به ایران و

فرهنگ ایرانی کرد و فعالیتهای علمی و ادبی و خصوصاً تدریسی او در طول سالیان متمادی وسیله‌ای برای پرورش گروهی فراوان از استادان و پژوهشگران نسل معاصر امروز بوده است. این مهم را استاد ایرج افشار چه باشکوه و شورانگیز در مقاله‌ای که در شرح حال و آثار استاد سعید نفیسی نوشته، به رشته تحریر کشیده است.*

آثار استاد سعید نفیسی یا به صورت کتابهای منفرد و مستقلی هستند که بسیاری از آنها امروزه نایاب و دست‌نیافتنی‌اند و یا به صورت مقالات و نوشته‌های پراکنده‌ای که از ۱۲۹۰ شمسی در نشریات و جراید ایران به چاپ رسیده‌اند و غیرقابل تصور است که بتوان درباره تاریخ و ادبیات کهن فارسی و اندیشه‌های اجتماعی و ادبیات معاصر ایران بدون مراجعه به آثار او تحقیقی علمی به عمل آورد.

در دسترس نبودن این آثار و نیاز دانش‌پژوهان و محققان به این مآخذ سبب شد که انتشارات اساطیر تجدید چاپ و احیای آنها را در حد مقدرات و به بهترین شکل ممکن در دستور کار خود قرار دهد، تا باز هم ارمغانی دیگر به دوستداران و عاشقان فرهنگ ایرانی تقدیم کنیم. اینک شما و زندگی و کار و اندیشه و روزگار پورسینا.

این کتاب در سال ۱۳۳۳ شمسی انتشار یافت و در سال ۱۳۵۵ توسط انتشارات دانش به طریقه افست تجدید چاپ شد. تیراژ آن محدود بود و پس از چندی نسخ آن به اتمام رسید و نزدیک به سی سال است که نایاب شده است. چاپ حاضر به شیوه امروزی حروفچینی و تبویب شده است. و غلطهای چاپی آن تا آن جا که به دید آمد اصلاح شده است. فهرست اعلام به کوشش همشهری فاضلم جناب آقای روح‌بخشان برای آن تهیه گردید. و شد آن چیزی که اینک تقدیم حضور خوانندگان ارجمند می‌شود تا چه قبول افتد و چه در نظر آید.

ع. مجرزه‌دار

تهران، اردیبهشت ۱۳۸۴

*. این مقاله با کسب اجازه از جناب استاد ایرج افشار در ابتدای کتاب سرچشمه تصوف در ایران آورده شده است.

چند سطر مقدمه

در باره ابن سینا در کتاب‌های فارسی و عربی و زبان‌های اروپایی بسیار بحث کرده‌اند. در پایان این کتاب یک فهرست از مراجع فارسی و عربی و یک فهرست از آنچه به زبان‌های اروپایی در باره او چاپ شده است خواهد آمد. با این همه کتاب جامعی که همه اطلاعات در باره وی در آن گرد آمده باشد و آخرین مطالب راجع به او را در آن جای داده باشید لازم بود و این کتاب را بدین اندیشه فراهم کرده‌ام. در ترجمه حال او شاگرد معروفش ابو عبیدالله گوزگانی رساله‌ای نوشته که قسمتی از آن را ابن سینا خود گفته است و قسمتی دیگر را وی از مشاهدات خود افزوده است و این رساله که معتبرترین سند راجع به اوست در کتاب *عیون الانباء فی طبقات الاطباء* تألیف ابن ابی اصیبعه و *اخبار العلماء باخبار الحکماء* تألیف ابن القفطی چاپ شده است. اجای آن داشت که آن رساله را عیناً مطابق النعل بالنعل ترجمه کنم و مدار شرح حال او قرار دهم اما چون در پایان این کتاب جایی که متون چاپ نشده فارسی راجع به ابن سینا را نقل کرده‌ام بیشتر متون ترجمه همین رساله است که قدما کرده‌اند چنان می‌نمود که حاجت تکرار نیست اما سرانجام عزم کردم که ترجمه آن را نیز در این اوراق بیاورم. پارسا تباستان که در کابل بودم ضرورتی پیش آمد که رسالتی در باره ابن سینا تألیف کنم. شرحی را که سابقاً در مجلد اول فرهنگنامه خود (چاپ طهران ج اول ۱۳۱۹ ص ۵۶۵-۵۷۳) چاپ کرده بودم در آغاز قرار دادم و در شرح حال وی به همان جا بسنده کردم، بعد فهرست دقیقی از مؤلفات وی ترتیب دادم و آنچه از اشعار فارسی منسوب به او در دست بود بر آن افزودم و چند بحث تازه در باره او به میان آوردم و دو مقاله دیگر را که سابقاً در باره وی در مجله مهر و مجله شرق چاپ کرده‌ام به این مباحث پیوستم و فهرست مراجع مهم فارسی و عربی و فهرست کتاب‌ها و مقالات زبان‌های خارجی را هم بدان ملحق کردم و کتابی شد که قسمتی از آن تدریجاً در روزنامه اصلاح کابل انتشار یافت منتهی در آنجا دقتی که لازم بود در تصحیح مقالات نکردند و پر غلط چاپ شد و اینک همان قسمت‌ها هم با تصرفات و الحاقات در این اوراق چاپ می‌شود.